

Θεωρίες Κέντρου Περιφέρειας και θεωρίες εξάρτησης στην παγκόσμια πολιτική οικονομία

Οι θεωρίες της εξάρτησης ήταν οι κυρίαρχες στις προσεγγίσεις που εξέταζαν τις τροχιές οικονομικής ανάπτυξης στις χώρες της Λατινικής Αμερικής την δεκαετία του 1960

Βασικό τους χαρακτηριστικό είναι ότι απορρίπτουν πλήρως τις εμπειρικές προσεγγίσεις που βασίζονται στον οικονομικό φιλελευθερισμό σε ό,τι αφορά την οικονομική ανάπτυξη

Αναφορικά με την οικονομική ανάπτυξη ο φιλελευθερισμός έχει δύο ευρύτερες προσεγγίσεις

Οι πιο κλασσικοί φιλελεύθεροι είναι υπέρμαχοι της 'αρνητικής ελευθερίας' στην οικονομική ανάπτυξη

Θεωρούν δηλαδή ότι εφόσον αφαιρεθούν όλα τα εμπόδια στην οικονομική ανάπτυξη με πρώτο και σημαντικότερο το εμπόδιο της κρατικής παρέμβασης, οι βασικοί οικονομικοί δρώντες που είναι τα άτομα θα έχουν την ελευθερία να δράσουν με τρόπο αποτελεσματικό για την οικονομία συνολικά

Θεωρούν ότι όταν το κράτος επενδύει σε κάποιον τομέα, τα άτομα έχουν αντικίνητρα για να επενδύσουν, δημιουργείται δηλαδή το crowding out effect

Αυτό προκαλείται είτε επειδή για να επενδύσει το κράτος δανείζεται, συνεπώς αυξάνονται τα δημόσια χρέη και η οικονομία καθίσταται μη ανταγωνιστική για την προσέλκυση επενδύσεων

Είτε λόγω του ότι όταν επενδύει το κράτος σε κάποιον οικονομικό τομέα, απολαμβάνει περισσότερα περιθώρια κερδοφορίας λόγω της χρηματοδοτικής ενίσχυσης του κράτους από έναν ιδιώτη επενδυτή ο οποίος δεν απολαμβάνει αυτό το πλεονέκτημα

Συνεπώς προκειμένου να υπάρξει οικονομική ανάπτυξη, πρώτη και απόλυτη προτεραιότητα είναι η πλήρης απόσυρση του κράτους από επενδυτικές δραστηριότητες και να αφεθεί η φιλελεύθερη οικονομία της αγοράς να λειτουργήσει και να παράξει τα διανεμητικά αποτελέσματα που μπορεί να παράξει

Ασφαλώς στους κυβερνητικούς θεσμούς εντάσσονται και υπερεθνικοί οργανισμοί ο ρόλος των οποίων θεωρείται αρνητικός για την οικονομική αποδοτικότητα

Αντίθετα οι υπέρμαχοι της 'θετικής ελευθερίας' θεωρούν ότι η κρατική παρέμβαση όταν αφορά μόνο συγκεκριμένους τομείς -κυρίως ασφάλειας και διατήρησης των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων των ιδιωτών- είναι απαραίτητη για την οικονομική ανάπτυξη

Οι κρατικοί φορείς μπορεί να είναι είτε εθνικοί είτε υπερεθνικοί

Οι υπέρμαχοι της Σχολής της εξάρτησης θεωρούν ότι όλες οι μορφές οικονομικού φιλελευθερισμού αποτελούν ουσιαστικά προκάλυμμά για την άσκηση πολιτικής ισχύος μέσα από την οικονομική ισχύ

Αυτό δεν ήταν αναγκαίο όσο υπήρχε η αποικιοκρατία και ο ιμπεριαλισμός

Ο πολιτικός έλεγχος των αποικιών από τις αποικιοκρατικές χώρες ήταν άμεσος

Και μέσω αυτού επέρχοντο οικονομικά οφέλη για τις αποικιοκρατικές χώρες οι οποίες αποσπούσαν την υπερβάλλουσα αξία για να ενισχύσουν τις δικές τους οικονομίες και να αντιμετωπίσουν πιθανές οικονομικές κρίσεις

Με αυτά τα μέσα οι αποικίες παρέμεναν καθηλωμένες σε καθεστώς οικονομικής υπανάπτυξης

Όταν όμως κατέρρευσε το σύστημα της αποικιοκρατίας τα μεγάλα πρώην αποικιοκρατικά κράτη διαμόρφωσαν συνθήκες πλήρους απελευθέρωσης και φιλελευθεροποίησης των πρώην αποικιών τους

Και με τον τρόπο αυτόν διευκόλυναν την διαιώνιση της απόσπασης υπεραξίας από τα λιγότερο ανεπτυγμένα στα περισσότερα ανεπτυγμένα κράτη

Σε αυτά τα πλαίσια διαμορφώθηκε η θεωρία της εξάρτησης την δεκαετία του 1960 η οποία υποστηρίζει ότι η καπιταλιστική ανάπτυξη καθλώνει τα κράτη της Λατινικής Αμερικής σε χαμηλά επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης

Η πλήρης φιλελευθεροποίηση του διεθνούς εμπορίου αποβαίνει προς όφελος των ήδη ανεπτυγμένων κρατών καθότι ακόμη και αν τα λιγότερο ανεπτυγμένα κράτη επιχειρήσουν να αυξήσουν τις τιμές των προϊόντων που παράγουν τα ανεπτυγμένα βιομηχανικά κράτη θα διαφοροποιήσουν τις παραγωγικές τους δομές με αποτέλεσμα να υποχρεώσουν τα φτωχότερα κράτη να μειώσουν πάλι τις τιμές τους

Επίσης, καθηλωμένα σε μη βιομηχανικές, αγροτικές μορφές παραγωγής, οι φτωχότερες χώρες είναι υποχρεωμένες να εισάγουν βιομηχανοποιημένα προϊόντα από τις πλουσιότερες

Με αποτέλεσμα να επιτείνεται η εξάρτησή τους

Το βασικό σημείο αναφορικά με τις ανισορροπίες κέντρου περιφέρειας είναι ότι το πλούσιο κέντρο έχει ανάγκη την υπανάπτυκτη περιφέρεια για να υπάρξει

Δηλαδή αυτή η άνιση καπιταλιστική ανάπτυξη αποτελεί δομικό και αναπόσπαστο στοιχείο του τρόπου με τον οποίο διαρθρώνεται ο παγκόσμιος καπιταλισμός

Ένα από τα σημεία στα οποία έχει ασκηθεί κριτική στις θεωρίες εξάρτησης είναι ο τελεολογικός τους χαρακτήρας

Φαίνεται δηλαδή να μην υπάρχουν δρώντες οι οποίοι διαδραματίζουν κάποιο ρόλο στη διαμόρφωση και την αναπαραγωγή αυτών των σχέσεων εξάρτησης

Μια ομάδα μελετητών αντιμετώπισε αυτή την αναλυτική αδυναμία μέσω της ενσωμάτωσης του ρόλου του λεγόμενου κομπραδόρικού κεφαλαίου

Πρόκειται για οικονομικές και πολιτικές ελίτ που δρουν στο εσωτερικό των φτωχότερων κρατών ως καταλύτες ανάμεσα στις εγχώριες οικονομίες και το κεφάλαιο των πλουσιότερων χωρών

Συνήθως πρόκειται για μη παραγωγικό κεφάλαιο το οποίο επιβιώνει μέσω του πλουτισμού από μερίσματα που του αποφέρουν οι πλεονεκτικές σχέσεις που έχει αναπτύξει με το παραγωγικό κεφάλαιο των ανεπτυγμένων χωρών

Η άλλη σημαντική κριτική που έχει ασκηθεί στις θεωρίες κέντρου περιφέρειας αφορά τον γεωγραφικό προσδιορισμό των δύο κατηγοριών χωρών

Στα τελευταία 40 χρόνια ο όρος Παγκόσμιος Νότος που χρησιμοποιούταν προκειμένου να αποτυπώσει τις λιγότερο ανεπτυγμένες καπιταλιστικά χώρες πλέον έχει χάσει την αναλυτική του αξία

Η ένταξη της Κίνας αλλά και Ινδίας, Βραζιλίας κτλ. στην παγκόσμια οικονομία έχει καταστήσει αυτό τον όρο αναλυτικά ισχνό

Αυτή η αδυναμία αντιμετωπίζεται μέσα από την χρήση του όρου “’ημι-περιφέρεια’ προκειμένου να αποτυπώσει μια ενδιάμεση κατηγορία χωρών που δεν είναι ούτε εντελώς υπανάπτυκτες και εξαρτημένες αλλά ούτε μπορούν να θεωρηθούν ανεπτυγμένες με την έννοια που δίνεται στις χώρες του κέντρου

Ορισμένες χώρες με βάση αυτή την οπτική έχουν αναπτύξει σημαντικές βιομηχανικές δομές που τις εντάσσουν σε μια κατηγορία των προηγμένων χωρών

Το ζήτημα όμως είναι τι είδους είναι αυτές οι βιομηχανικές δομές, αν δηλαδή αποτελούν μέρη της παραγωγικής αλυσίδας βιομηχανιών στις πλούσιες χώρες ή αν διαμορφώνουν ουσιαστικές συνθήκες αυτόνομης βιομηχανικής οικονομικής ανάπτυξης

Το ζήτημα του περιβάλλοντος υπό την οπτική της παγκόσμιας πολιτικής οικονομίας

Γενικότερα, το περιβάλλον δεν έχει απασχολήσει σε μεγάλο βαθμό τους μελετητές της ΔΠΟ

Παρόλα αυτά υπάρχουν κάποιες μελέτες που το προσεγγίζουν όπως και το συναφές με αυτό ζήτημα της ενέργειας

Ενώ ασφαλώς και τα δύο αυτά ζητήματα έχουν λάβει επείγουσες διαστάσεις στο σημερινό γεωπολιτικό σκηνικό λόγω του πολέμου στην Ουκρανία

Η εξάρτηση της ΕΕ από το Ρωσικό φυσικό αέριο αναδύθηκε στον απόλυτο βαθμό μέσα από τον πόλεμο μετά την σταδιακή μείωση της παροχής φυσικού αερίου στην ΕΕ από την Ρωσία

Προσωρινά η λύση που έχει δοθεί είναι η αύξηση των εισαγωγών πετρελαίου από τις πετρελαιοπαραγωγικές χώρες της Μέσης Ανατολής

Και την αύξηση στις εισαγωγές υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) από τις ΗΠΑ

Παρόλα αυτά παραμένει το μεγάλο ζήτημα του κατά πόσο μπορούν να συνεχιστούν οι ιδιαίτερα φιλόδοξες πρωτοβουλίες που είχε αναλάβει η ΕΕ για την απεξάρτηση της από ορυκτούς πόρους και την υιοθέτηση εναλλακτικών πηγών ενέργειας

Και αν δεν προχωρήσουν αυτοί οι στόχοι κατά πόσο μπορεί να υπάρξει ουσιαστική αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης

Για την οποία επίσης η ΕΕ είχε θέσει πολύ φιλόδοξους στόχους πριν το ξέσπασμα του πολέμου

Το βασικότερο ζήτημα που απασχολεί την ΔΠΟ αναφορικά με το περιβάλλον αφορά τους δρώντες που θεωρείται ότι πρέπει να είναι υπεύθυνοι να προωθήσουν τις εκάστοτε δράσεις που θα προστατεύουν το περιβάλλον

Οι φιλελεύθεροι υποστηρίζουν ότι οι όποιες πολιτικές αντιμετώπισης περιβαλλοντικών ζητημάτων πρέπει να εφαρμόζονται μέσα από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις

Δηλαδή οι ίδιες οι ιδιωτικές επιχειρήσεις να αποφασίζουν ότι ενσωματώνουν μέρος του κόστους που επιφέρει η προστασία του περιβάλλοντος στις δραστηριότητες τους

Οι θιασώτες του παρεμβατικού φιλελευθερισμού θεωρούν ότι οι ιδιωτικές επιχειρήσεις θα πρέπει να προωθούν πολιτικές προστασίας του περιβάλλοντος

Αλλά ότι προκειμένου να γίνει αυτό είναι απαραίτητη η ύπαρξη διεθνών περιβαλλοντικών οργανισμών ή περιβαλλοντικών καθεστώτων

Πρόγραμμα περιβάλλοντος της Παγκόσμιας Τράπεζας, Περιβαλλοντικό πρόγραμμα του ΟΗΕ και άλλοι θεσμοί θα συνεργαστούν με τις ιδιωτικές επιχειρήσεις προκειμένου να τους προσδώσουν τεχνογνωσία για να ενσωματώσουν περιβαλλοντικές πολιτικές

Κοινώς market based solutions

Με αυτό τον τρόπο δεν δημιουργούνται προβλήματα στην κερδοφορία των επιχειρήσεων και προωθούν περιβαλλοντικές πολιτικές όχι γιατί υποχρεώνονται αλλά διότι αντιλαμβάνονται την χρησιμότητα τους

Από την άλλη οι θιασώτες του οικονομικού εθνικισμού υποστηρίζουν ότι τα κράτη δεν πρόκειται να εφαρμόσουν πολιτικές προστασίας του περιβάλλοντος αφού κάτι τέτοιο θα είχε ως αποτέλεσμα την μείωση της οικονομικής και πολιτικής τους ισχύος. Ενώ όμως έχουν αυτές τις απόψεις για τις περιβαλλοντικές πολιτικές, οι νεομερκαντιλιστές θεωρούν ότι τα κράτη αναπτύσσουν ή θα πρέπει να αναπτύξουν ενεργές, πολυδιάστατες και ευρύτατες ενεργειακές πολιτικές.

Ο λόγος για αυτό είναι ότι το ζήτημα της ενέργειας συνδέεται με την οικονομική και πολιτική ισχύ του κάθε κράτους.

Κάθε κράτος πρέπει να αναπτύσσει εκτεταμένες ενεργειακές πολιτικές οι οποίες να προωθούν πρώτα και κύρια την ενεργειακή τους αυτονομία.

Και δευτερευόντως την επέκταση της ενεργειακής τους ισχύος σε άλλες χώρες.

Δηλαδή να μπορούν να εξάγουν σε ικανοποιητικές για τα ίδια τιμές και ποσότητες ενεργειακούς πόρους που θα τους αποφέρουν οικονομικά και άρα γεωπολιτικά οφέλη.

Από αυτή την άποψη το ενεργειακό ζήτημα μετατρέπεται σε ζήτημα εξωτερικής πολιτικής και διαμόρφωσης υπερεθνικών δομών ενεργειακού ανταγωνισμού όπου οι χώρες με τα μεγαλύτερα αποθέματα ενεργειακών πόρων αποκτούν εξουσία έναντι άλλων που έχουν χαμηλότερα επίπεδα ενεργειακής αυτονομίας.

Στο ζήτημα της ενέργειας οι φιλελεύθεροι δίνουν αποκλειστική έμφαση στον ρόλο των μεγάλων ενεργειακών κολοσσών.

Για τους οποίους θεωρούν ότι πρέπει να αφήνονται να λειτουργούν όσο το δυνατόν περισσότερο αυτόνομα προκειμένου να λειτουργεί η ελεύθερη αγορά και να υπάρχει σύζευξη ανάμεσα στην προσφορά και την ζήτηση

Και οι νέο μαρξιστές αποδίδουν αποκλειστική σημασία στον ρόλο των μεγάλων ενεργειακών κολοσσών

Για τις οποίες θεωρούν ότι λειτουργούν αυτόνομα από εθνικές κυβερνήσεις ή άλλους δρώντες που ενδέχεται να αποπειραθούν να ελέγξουν την δραστηριοποίηση τους

Με αποτέλεσμα να μπορούν συνεχώς να αυξάνουν τα επίπεδα της κερδοφορίας τους

Όπως γίνεται και στην τρέχουσα συγκυρία όπου ουσιαστικά μπορούμε να μιλάμε για ενεργειακή κρίση σε ότι αφορά τα ευρεία κομμάτια του πληθυσμού

Ενώ αντίθετα τεράστια ευκαιρία για αύξηση των ευκαιριών αύξησης της κερδοφορίας των ενεργειακών κολοσσών

Και οι δύο αυτές οπτικές μοιράζονται διαφοροποιημένες μεν αλλά κοινές αντιλήψεις ότι η καπιταλιστική οικονομική μεγέθυνση είναι θετική και ότι το περιβαλλοντικό ζήτημα είτε δεν έχει την σημασία που του αποδίδεται είτε συνδέεται με το ζήτημα της ενέργειας και μόνο

Αυτό είναι και το βασικό ζήτημα που απασχολεί την διεθνή κοινότητα και άρα και την παγκόσμια πολιτική οικονομία σχετικά με το ζήτημα του περιβάλλοντος

Το κατά πόσο δηλαδή οι απαισιόδοξες προβλέψεις που κάνουν ειδικοί επιστήμονες και ενσωματώνουν είτε ΜΚΟ είτε πολιτικά μονοθεματικά κόμματα όπως οι πράσινοι ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα

Υπάρχει μια τεράστια μερίδα ανθρώπων σε όλες τις κοινωνικοοικονομικές τάξεις και σε όλες τις χώρες οι οποίοι υποστηρίζουν ότι οι προβλέψεις περί κλιματικής αλλαγής είναι αναληθείς

Και προέρχονται από οργανισμούς που αντιτίθενται στην καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση

Το ρεύμα σκέψης και πολιτικής δράσης που θέτει το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής στο επίκεντρο των αναλύσεων του είναι το πράσινο κίνημα

Σύμφωνα με αυτό, το περιβαλλοντικό ζήτημα είναι πολυδιάστατο και είναι πολύ πιο περίπλοκο από μια ανάγνωση του τύπου η καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση προκαλεί κλιματική αλλαγή

Έχει να κάνει με την εκθετική αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού, την εισαγωγή χημικών μεθόδων αγροτικής παραγωγής οι οποίες είναι επιβλαβείς για το περιβάλλον, την ανάπτυξη της κουλτούρας της υπερκατανάλωσης σε όλους τους τομείς και την συνεπακόλουθη χρήση πλαστικών και άλλων επιβλαβών ουσιών που δεν ανακυκλώνονται

Την συνεχή απομείωση περιβαλλοντικών πόρων διότι η συνεχής ανάγκη για αύξηση της παραγωγής δημιουργεί συνθήκες υπερεκμετάλλευσης δασικών και άλλων φυσικών πόρων

Την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος λόγω της ανάγκης στέγασης του αυξανόμενου πληθυσμού

Την καταστροφή του υποθαλάσσιου περιβάλλοντος λόγω της υπεραλίευσης και της συνεχούς αναζήτησης ορυκτού πλούτου στον βυθό θαλάσσιων περιοχών

Όλα αυτά έχουν αποκτήσει επιστημονική αποτύπωση μέσα από το έργο αντίστοιχων επιστημόνων

Το πλήρως απελευθερωμένο εμπόριο που αναγκάζει τους κατοίκους των φτωχών περιοχών να καταστρέφουν βασικές πρώτες ύλες όπως ξύλο για να επιβιώσουν

Να υπερπαράγουν το έδαφος λόγω υπερβολικής αγροτικής παραγωγής

Την καταστροφή τοπικών παραγωγικών συστημάτων και την αντικατάστασή τους από διεθνείς αλυσίδες παραγωγής με δυσμενή αποτελέσματα στο φυσικό περιβάλλον λόγω υπερβολικών μετακινήσεων

Ως αποτέλεσμα το πράσινο κίνημα προωθεί υπερεθνικές ρυθμίσεις και παρεμβάσεις που θα ενέχουν συνέπειες και κυρώσεις για όσες επιχειρήσεις δεν ακολουθούν αυτές τις κατευθύνσεις

Δηλαδή είτε δημιουργία νέων υπερεθνικών θεσμών με δικαίωμα παραγωγής δεσμευτικού δικαίου για τα κράτη που να τα υποχρεώνουν στην ενσωμάτωση αυστηρών περιβαλλοντικών νομοθεσιών

Αλλά και την ενσωμάτωση από τις επιχειρήσεις μιας περιβαλλοντικής κουλτούρας που δεν θα σχετίζεται αποκλειστικά με μάρκετινγκ αλλά θα καταδύκνυει συνειδητοποίηση εκ μέρους τους της ανάγκης προώθησης της προστασίας του περιβάλλοντος

Ασφαλώς και αυτές οι θέσεις έχουν δεχθεί έντονες επικρίσεις κυρίως ως ελιτίστικες πολιτικές που είναι αντιθετικές προς την οικονομική ανάπτυξη και την δημιουργία θέσεων εργασίας τα οποία σε τελική ανάλυση αφορούν τους περισσότερους ανθρώπους